

NIETZSCHE'DE HAKİKAT VE PERSPEKTİVİZM

Nevzat CAN *

Mesleki yaşamına bir filolog olarak başlayan Nietzsche, yirminci yüzyıl felsefesinde önemli bir yere sahiptir. Düşünceleri pek çok düşünür tarafından tartışılan, yorumlanan Nietzsche'nin yapıtlarını okumak kolay fakat onları anlamak, hemen hemen diğer bütün düşünürlerin yapıtlarını anlamaktan daha zordur.¹ Aslında Nietzsche'nin düşüncelerinin anlaşılabilirliği ve farklı biçimlerde yorumlanması bir rastlantı değildir. Çünkü O, engin bir düşünce ufkuна sahip olmasından dolayı eserlerinde geniş bir alanı tarayıp –parçalı bir şekilde olsa da- karmaşık bir bütünlüğe ulaşmak istemektedir. Ancak, parçalı yazı, her şeyden önce bir sistemin reddi, eksik olana tutku, düşüncenin tamamlanmamış hareketi olarak da düşünülebilir. Nietzsche'nin parçalı yazı dolayımında, postmodern düşüncenin yol açıcısı olduğu söylenegelmiştir hep. Zaten Nietzsche, dünyayı okumanın parçalı yazıyla olanaklı olacağını düşünüyor gibidir. Yapıtlarındaki bu parçalılık, eşyayı parçalı olarak görmesinden değil, eşyanın parçalı halinin onun zihninde yansımış olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat bu parçalı yazı stilinden dolayı O'nun düşünceleri çoğu kez birbirleriyle çelişiyor gibi görünmektedir. Bu nedenle Nietzsche'yi okurken tüm bu parçalılığı kendi altında bir çatı gibi toplayan bütünlüğü görebilmek, O'nun düşüncelerinin anlaşılması açısından çok önemlidir. Öte yandan, bütünlüğü görmeye çalışmak, bütün bakış açılarını aynı anda içerecek bir tek bakış açısının olabirliği anlamında alınmamalıdır. Çünkü, böyle bir şeyin olabirliğine bizzat Nietzsche'nin kendisi karşıdır. Ayrıca, Nietzsche'nin yapıtlarında kullandığı kavramlar sabit ve içerikleri bir tek anlamla doldurulmuş şekilde tek tanımlı olarak kalmaz, kategoriler, her defasında değerlendirilir, değişik ton ve renklerde ve başka bir örtü altında okuyucunun dikkatine sunulur. Bu durum, hem okuyucunun içinde bulunduğu reel yapının çoğul-çeşitliliğinin okuyucuyu etkilemesi durumunun ve hem de metnin bir tek anlam içerisine sıkıştırılmayacak olan dinamizminin okuyucu tarafından fark edilmesinin önemine yapılan bir vurgudur.

Nietzsche'nin düşüncelerinin "her yerden" başladığını söylemek bir abartma olmaz kanımca. Çünkü, Nietzsche'de her şey bir kilim misali birbirini tutar, ancak temel güçlük şu

* Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

¹ Walter Kaufmann, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Antichrist*, New Jersey, Princeton University Press, 1974, s.72

noktadadır: Bu durumda “Her şey” nasıl “bir yerden” başlanarak söylenecektir? ² Nietzsche’yi anlamak için sadece ne söylediğine kulak vermek yeterli olmayıp, aynı zamanda onun düşüncelerini nasıl dile getirdiğine de, yani üslubuna da dikkat etmek gerekir. Bir başka ifadeyle Nietzsche’nin neyi nasıl dile getirdiği, onun düşüncelerinin anlaşılmasına anahtar görevi görmektedir. Çünkü, Nietzsche’nin düşüncesinde hakikat ve perspektivizm kavramlarının ve daha birçok kavramın ne anlama geldiğini tespit edebilmenin yolu, onun düşüncelerini ifade ederken kullandığı üslubun tam orta yerinden geçmeye bağlıdır. Nietzsche, Kant’ın dünyaya ilişkin deneyimimizi anlaşılır ve hesaplanabilir kılama amacıyla dünyaya kategoriler dayattığımız görüşünü kabullenip, hakikate ilişkin bir tekabülîyet (correspondance) kuramını reddetmektedir.³ Bu kuramla iddia edilen şudur: Biz, sahip olduğumuz kavram ve yargılar aracılığıyla “gerçekliğe” mutlak bir şekilde ulaşabiliriz. Bu görüş, felsefe tarihi içerisinde dogmatik rasyonalizmin hakikate ilişkin görüşüdür, ancak Nietzsche tarafından bütünüyle reddedilmektedir. Çünkü, uygunluk ya da tekabülîyet kuramı olarak adlandırılan bu kuram, zihnin kategorileriyle varlığın kategorilerinin birbirlerine denk düştüğü şeklindeki önkabule dayanmaktadır. Oysa, Nietzsche’nin okuyucuyu düşünmeye çağırdığı sorun, mantıksal aksiyomların realite için ne denli yeterli olduğu ya da bizim yalnızca gerçekliği yaratmamızı sağlayan araçlar olup olmadıklarıdır. Çünkü Nietzsche’ye göre “aynı şeyi hem onaylamayı hem de reddetmeyi başaramayız: Bu bir subjektif deney yasasıdır, herhangi bir zorunluluğun ifadesi değildir, fakat yalnızca bir yetersizlik-kabiliyetsizliktir(inability). Eğer, Aristoteles’e göre, çelişme yasası bütün prensiplerin en kesini ise, üzerine bütün kanıtlamaların dayandığı nihai ve en temel (olanı) ise, eğer her aksiyomun prensibi onda bulunuyorsa, bu durumda onun temelinde hangi iddiaları koşul olarak ileri sürdüğü daha dikkatli bir şekilde düşünülmelidir. Ya onunla reel olanın, varolanın hakkında bir şey iddia edilir (öne sürülür), ya da bu önerme şu anlama gelir: Aykırı nitelikler ona atfedilmemelidir. Bu durumda, mantık, emredici (imperative) olacaktır ki, gerçeğin bilgisi olarak değil fakat bizim tarafımızdan, gerçek diye adlandırılacak olan bir dünyanın düzenlenmesi ve varsayılmasına yönelmiş olacaktır. Kısacası, mantıksal aksiyomlar realiteye uygun mudur, yoksa reel olanı, “realite” kavramını bizim için yaratacak olan ölçütler, araçlar mıdır sorusu yanıtlanmamış olarak durmaktadır. ⁴

Nietzsche’ye göre hakikat, “bulunacak” veya “keşfedilecek” bir şey değildir. “Hakikat iradesi bir sabitleştirme değildir, gerçek ve sürekli kılmadır, nesnelere sahte özelliğini ortadan kaldırmadır, onun varolanlar açısından yeniden yorumlanmasıdır. Bu yüzden “hakikat”, orada bulunabilecek ya da keşfedilecek bir şey değildir. ⁵ Aksine “hakikat”, yaratılması gere-

² Bernard Edelman, “Nietzsche: Kayıp Bir Kıtı”, Çev. F. Taylan, *Cogito*, Y.K.Y. İstanbul, Sayı: 25 Kış, 2001, s.53

³ Keith Ansell-Pearson, *Kusursuz Nihilist*, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 34

⁴ Friedrich Nietzsche, *The Will To Power*, Trans. Walter Kaufmann and R. J. Hollingdale, New York, Random House, 1968 s. 279

⁵ Friedrich Nietzsche, *a.g.e.* s.298

ken bir sürece isim veren bir şeydir. Daha ziyade temelde sonu olmayan bir galip gelme iradesidir. Sonsuza kadar giden bir süreç olarak, bir etkin belirlemeyle kendinde sabit ve belirlenmiş olan bir şeyin bilincine varma değildir. O, "güç istenci" için bir sözcüktür.⁶ Bir başka ifadeyle "hakikat", güç istencinin dile getirilmesidir. Dünyaya ilişkin yargılara gereksinim duymamızın nedeni de onların doğru olmaları değildir. Bu yargılar, bizim, dünyadaki güçlülük duygumuzu artırdıkları için onlara gereksinim duyarız. Dünyaya dair herhangi bir yargı yanlış olabilir ama yine de bu yargı, "yaşamı iletme" ve "türü koruma" gibi bir fonksiyonu yerine getirebilir.⁷ Bizim ilgilenmemiz gereken, dünyaya ilişkin yorumların "doğru" veya "yanlış" olup olmaması değildir. Nietzsche için önemli olan, dünyaya dair yorumların güç istencini denetim ve güçten yana mı, yoksa kaos ve güçsüzlükten yana mı geliştirdiğidir. Nietzsche, aynı perspektifi ahlâki değer ve yargılara da uygular. Ahlâki değer ve yargılara ilişkin çözümlemelerin, söz konusu değer ve yargıların varsaydığı "hakikat-iddiaları" üzerinde değil, zengin, güçlü, bereketli ya da zayıf, tükenmiş ve yozlaştırıcı yaşam biçimlerini yansıtır yansıtmadığı sorunu üzerinde yoğunlaşması gerektiğini söyler. Yargıları bu şekilde düşünmek, radikal bir "perspektivizm" kapsamında ve "iyinin ve kötünün ötesinde" bir bakış açısından hareketle düşünmek anlamına gelir. Çünkü, bu tür bir düşünme tarzı, insanın bilgi formlarının koşullanmış olduğunu, bir başka ifadeyle belirlenmişliğini kabul eder ve ahlâki ya da başka türde mutlaklarla ilgilenmez.⁸

Nietzsche, koşulsuz ve mutlak "hakikat istemi"ne dair eleştirisini "özne" kavramına da yöneltir. O, Descartes'in bilginin temelini yerleştirdiği ve kendisinden asla şüphe edilemeyecek olarak kabul ettiği "cogito ergo sum"unda söz konusu edilen "özne"nin varoluşunun mitolojik olduğunu savunmaktadır. Çünkü, Nietzsche'ye göre burada "Ben" in varoluşu basitçe doğru ve "Ben" bir töz olarak kabul edilmektedir. Böyle bir kabul bizi **insan** ve **dünya** arasındaki ilişkiyi daima bir **özne** ve bir **nesne** düalizmi çerçevesinde düşünmeye yönlüten dilbilgisel kategorilere olan inancımız yüzünden, insan ben'ini bir töz olarak düşünmeye ya da dünyadaki tüm eylemlerimizin nedeninin bu töz olduğu inancına götürür. Nietzsche'nin dile getirdiği şekliyle, insanlar, dilbilgisine olan inançlarını sürdürdükleri müddetçe Tanrı'dan kurtulamayacaklardır.⁹ Çünkü, şeylere, töze ve varlığa olan inanç, dilbilgisel önyargılardan kaynaklanmaktadır. Bu dikkate değer ve aynı zamanda zihin bulandırıcı önermede birçok şey ima edilmektedir. Okuyucunun bunun anlamını tam olarak anlayabilmesi için ilk önce, **Tanrı** ile **dilbilgisi** arasındaki bağlantıyı özne kavramının sağladığını fark etmesi gerekir. Nietzsche, özne kavramının olduğu gibi, en yüksek özne olarak düşünülen "Tanrı" kavramının da dilbilgisindeki özne-nesne ayrımından kaynaklandığını düşünmektedir. Tan-

⁶ a.g.e. s. 298

⁷ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Çev: Ahmet İnam, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, s. 11-12

⁸ Keith Ansell-Pearson, a.g.e., s. 35

⁹ Friedrich Nietzsche, *Twilight of The Idols/The Anti-Christ*, Trans., R. J. Hollingdale, Penguin Boks, Middlesex, 1990, s. 47-48

rı düşüncesinin kökeni dilbilgisinde olduğuna göre, Nietzsche, şu an kullanılan dilbilgisinin bütünüyle ortadan kaldırılıp yerine yeni bir dilbilgisinin ikame edilmesi gerektiğini söylemektedir. Böylece bu yeni dil'in yeni bir yorumlama sistemi oluşturacağını, buna bağlı olarak da bu dilin kavram ve bilgisine tekabül eden yeni bir gerçeklik ortaya çıkacaktır.¹⁰ Gerçeklik, süreçlerden oluşmasına karşın, dilin şeyleştirilmesi aracılığıyla **gerçeklik**'in süreçlerden oluştuğunu ve sürekli bir hareket ve değişim tarafından belirlendiği unutulmaktadır. Eskiden, değişim, oluş, görünüşün bir kanıtı olarak, bizi yanılgıya götüren bir şeylerin varlığının işaretleri olarak ele alınmaktaydı. Bugün ise tam tersine biz, aklın önyargısının bizi birlik, aynılık, töz, neden, nesnellik, varlık gibi kavramları koymaya zorladığı ölçüde bir kesinlikle, kendimizi belirli ölçüde yanılsamalarla iç içe, yanılsamayı bir gereklilik olarak kabul etmeye zorladığını görüyoruz; ne kadar sıkı bir hesap yaparsak yapalım, yine de burada bir yanılsamanın bulunduğu farkındayız. Büyük yıldızların hareketlerinde de durum bundan pek farklı değildir: Onlarda yanılgı bizim gözlerimize sahiptir, burada ise yanılgı değişmez bir avukat olarak bizim dilimize sahiptir. Kaynağı itibarıyla dil, zaman içinde psikolojinin en çok dumura uğramış parçasıdır: Dilin metafiziğinin temel öncülleri bilinç seviyesine çıkarıldığında kaba bir fetişizmin içerisinde olduğumuzu görürüz: Yani, aklın içinde. ¹¹ İnsanın duyularının tanıklığını tahrif etmekte olan neden ise akıldır. Duyuların sağladığı delillere insan tarafından yüklenen anlam, onu ilk kez olarak bir yalanla; birlik, maddesellik, töz, süre yalanıyla tanıştırmaktadır. " Doğrudan doğruya Kant'a verilmiş bir karşılık gibi görünen, Kant'ın temel tecrübe görüşünü, oldukça farklı bir nokta üzerinde durarak dahi olsa, kabul eden bu yorumunda, Nietzsche, fenomenal görünüşler dünyasının varolan 'tek dünya olduğunu, **gerçek** dünyanın ona sadece yalanla eklendiğini...' savunur."¹² Kant'ın dış dünya hakkındaki deneyimin aşkın ben tarafından kuruluşu olarak gördüğü şeye, Nietzsche, yalan ve aldatma adını vermektedir. Hakikat, her şeye karşın vardır, ancak o yalnızca subjektif görünüşlerin kaotik akışında, duyularımızın tanıklığında bulunmaktadır. Nietzsche, hakikatı bir kadın olarak varsaysak bile, tüm felsefeciler dogmatik oldukları sürece, kadınları anlamada da güdük kalırlar, demektedir. Şimdiye kadar hakikate yaklaşımlarındaki iğrenç ciddiyetleri ve sıkıntı verici tutumları, bir kadının kalbini kazanmanın kaba ve uygun olmayan yöntemleri değil midir? Kesin olan bir şey varsa o da, kadının, kendinin elde edilmesine izin vermemesidir. Bugün her türden dogmatizm, hayal kırıklığına uğramış, bir kenarda perişan bir halde bulunmaktadır. Çünkü, dogmatizmin yıkıldığını ve her türlü dogmatizmin hezime uğradığını söyleyenler var artık. ¹³

Aslında Nietzsche, özgür istem, özne ve ruh kavramlarının, tarihin çeşitli dönemlerinde yaşamlarına düşsel bir özgürlüğün yanı sıra bir tözsellik duygusu da kazandırma amacıyla

¹⁰ Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, Çev., T. Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 157

¹¹ Friedrich Nietzsche, *Twilight of Idols*, s. 26

¹² David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, Çev., A. Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998, s. 181

¹³ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s.7

güçsüz ve ezilmiş insan grupları tarafından ortaya atılan kurnacalar oldukları yönündeki radikal anlayışı savunmaktadır. Özgürce isteyen bir öznenin icat edilmesiyle zayıflar, güçlü olanları eylemlerinden dolayı sorumlu tutabilir ve güçlerinden dolayı suçluluk duymalarına yol açabilirler. Aynı zamanda, kendilerinin güçten yoksun olmalarını da manevi özgürlüğün bir koşulu olarak yüceltebilirler. Oysa, Nietzsche açısından en sahici eylem, özgürce akan, sağlam bir sağlık ve güçten bilinçsizce kaynaklanan eylemdir. İnsan denen hayvanda bilincin ortaya çıkışı, ille de bir ilerleme belirtisi olarak değil, bir batış ya da bir güçsüzleşme belirtisi olarak görülmelidir.¹⁴

Nietzsche'nin hakikat ve bilgiye ilişkin temelden yıkıcı olan görüşleriyle ilgili olan iki ana sorun vardır: Öncelikle, insan, kategorilerinden bağımsız olarak bir gerçekliğe ulaşamıyorsa ve neyin **doğru**, neyin **yanlış** olduğunu gerçek anlamda asla bilemiyorsa, Nietzsche nasıl oluyor da gerçekliğin "güç istemi" olduğunu iddia edebiliyor? İkincisi, Nietzsche görelilik sorunundan nasıl kaçınabilir? Bu sorulardan hareketle denilebilir ki, Nietzsche'nin perspektivizm öğretisinin önüne çıkan sorunlardan biri, öğretisinin destekliyor görüldüğü yorumsal çoğulculuğun, -yani dünyaya ilişkin tek bir hakikat bulunmadığını, yalnızca, yükselen ve alçalan yaşam biçimlerinin gereksinimine hizmet eden farklı yorumlar bulunduğunu savunan görüşün- kolayca, tüm hakikat iddialarının eşit geçerliliğe sahip onaylayıcı bir güç isteminin dışavurumlarından başka bir şey olarak görülmediği teorik bir anaarızme dönüşecek biçimde yozlaşabileceğidir. Nietzsche, bu yorumsal çoğulculuğa bağlı olarak fizikçilerin kibirle dile getirdikleri "doğanın yasaya uygunluğu" şeklindeki anlayışın da aslında, bir yorum olduğunu vurgulamaktadır. Bunun bir *olgu sorunu* olmadığını, bir *metin sorunu* hiç olmadığını, aksine yalnızca anlamın, kendisiyle modern ruhun demokratik güdülerine aşırı imtiyaz tanınan çocuksu bir düzeltilmesi ve saptırılması olduğunu söylemektedir. Nietzsche, fizikçilerin doğaya ilişkin yasallık şeklinde ileri sürdükleri görüşün bir yorum olduğunu, bir *metin* olmadığını ve birinin çıkıp aynı "doğa"yı, karşıt niyetlerle ve yorumlama biçimleriyle okuyabileceğini; aynı fenomenler konusunda, daha doğrusu güç istemlerinin despotik tarzda saygısız ve amansız tatbikiyle -bir yorumcu "güç istenci"nin istisna kabul etmez ve kayıt-şart tanımayan bütün boyutlarını öylesine canlı bir biçimde ortaya koyabilir ki, hemen her kelime, hatta **despotluk** kelimesinin kendisi bile sonunda uygunsuz veya zayıflatıcı ve darlaştırıcı bir metafora dönüşebilir fakat o, her şeye karşı yorumunu, bu dünya hakkında sizin söylediğiniz şeyle aynı şeyi söyleyerek bitirebilir. Yani onda yasalar bulunduğu için değil, aksine doğada kesinlikle yasalar olmadığı için onun **zorunlu** ve **hesaplanabilir** bir kaynağa sahip olduğunu ve her gücün her an nihai sonuçlara yol açtığını söyleyerek bitirebilir, demektir. Birisi çıkıp, bunun da "sadece bir yorum" olduğunu belirterek Nietzsche'nin konumuna itiraz etseydi, Nietzsche buna "pekala, bu çok daha iyi" şeklinde cevap verirdi herhalde.¹⁵

¹⁴ Friedrich Nietzsche, *The Gay Science*, Trans. Josefine Nauckhoff, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 213

¹⁵ Friedrich Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, s. 28

Nietzsche, hakikatin metaforlardan, insanbiçimciliklerden oluşan gezici bir ordu olduğunu söylemektedir. Kısacası hakikat, “şiir ve belagat yoluyla yoğunlaştırılmış, aktarılmış, süslenmiş olan ve uzunca bir süre kullanıldıktan sonra herkese fazlasıyla sabit, kural koyucu ve bağlayıcı gelmeye başlayan insan ilişkilerinin bir toplamıdır; hakikatler yanılısama oldukları unutulmuş olan yanılısamalardır; aşınıp duyumsal güçlerini yitirmiş olan metaforlardır; üzerlerindeki resimler silinmiş olan ve artık para olarak değil sadece metal olarak bir işe yarayan paralardır.”¹⁶ Nietzsche, “hakikat istemi”nin insanları henüz görünürde hiç sonu gelmeyen sayısız soru sormaya kışkırttığını söylemektedir. Bu sorular arasında, özellikle hakikat istemine ilişkin sorular da bulunmaktadır: Bize soru soran kim gerçekten? Nedir bu içimizde **hakikati** isteyen? Ashında bu istemin kökeni sorusunun önünde uzun süre bekledik –ta ki daha da temel bir soru karşısında bekleyinceye dek. Bu istemin değeri hakkında sorular sorup durduk. Hadi hakikati istiyoruz diyelim: Peki neden yalanı değil? Ya da belirsizliği? Hatta bilgisizliği? ¹⁷ Ancak bu soruları sormak bile kaçınılmaz olarak, bunlara ilişkin konuları doğru anlamaya yönelik bir çabadır ve bu nedenle bizzat bu sorular da doğrudan, hakkında şüphe uyandırdıkları hakikat istemi tarafından harekete geçirilirler. Dolayısıyla, Nietzsche’nin de farkında olduğu gibi, değerini ve nihai meşruluğunu sorgulayanlar bile hakikat arayışından vazgeçemezler.

Nietzsche’nin hakikate ilişkin görüşlerini perspektivizm konusundaki düşüncelerinden ayırma olanağı yoktur. Perspektivizm, Nietzsche’nin savunduğu ve yapıtlarında çokça tartıştığı bir görüş olmasından dolayı, Nietzsche’nin herhangi bir durum, nesne veya eyleme ilişkin yapmış olduğu yorumun yöneldiği nesnesinin bir parçasıdır. Ama Nietzsche’nin perspektivizm görüşü çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Benliğe, ahlâka ve tarihe ilişkin yapılan yorumların sadece birer yorum olduklarını ve bu konudaki görüşlerinin doğru olduğunu kabul ediyorsa Nietzsche, bu durum “bütün görüşler yalnızca bir yorumdur” anlayışıyla bağdaşmaz herhalde. Diğer taraftan Nietzsche, eğer görüşlerinin doğru olmadığını düşünüyorsa o zaman niçin her şeyden önce bu görüşleri ortaya koyma ve savunma gereği duyuyor? Bir başka sorun da, perspektivizmin savunduğu gibi, herhangi bir durum veya olaya ilişkin –ki bu durum ve olaylar bağımsız olarak kendi başlarına bulunmadıkları için– yapılan yorumların birbirleriyle kıyaslanma olanaklarının olmamasıdır. Ayrıca bu yorumların hatta Nietzsche’nin yapmış olduğu yorumların yöneldiği nesne veya nesnelere ne olduğu sorunu da aydınlatılmamış bir şekilde kalmaktadır. Eğer yapılan her yorum kendi olgusunu yaratıyorsa bu durumda herhangi bir yorumun doğru olup olmadığına karar verme olanağı da yok gibi görünmektedir. Diğer yandan yorumlanacak bir olgunun olmaması aynı zamanda süje tarafından gerçekleştirilen ve adına **yorum** denilen çabanın kendisini de şüpheli kılacaktır.¹⁸

¹⁶ Allan McGill, *a.g.e.*, s.93

¹⁷ Friedrich Nietzsche, *a.g.e.* s.9

¹⁸ Alexander Nehamas, *Edebiyat Olarak Hayat*, Çev. C. Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18

Nietzsche, dünyaya genelde bir sanat yapıtıymış gibi, özelde ise edebi bir metinmiş gibi bakmaktadır. Dünyaya yönelik farklı bakış açıları, farklı ilgiler ve değerlerden hareketle ve farklı ilgiler ve değerler sergileyerek, farklı guruplaşmalarla sonuçlanmakta ve dolayısıyla farklı nesnelere ortaya çıkarmaktadır. Bütün bu farklı guruplaşmaların temelde dayanacakları veya kendilerinden hareketle eylemde bulunabilecekleri değerler kümesi olmadığı için; bu yorumlardan hangilerinin şeylerin doğasını daha tam ya da daha doğru ifade ettiklerinin garantisizdir. Hatta böylesi bir soruya kesin bir yanıt verebilme olanağı hiç yoktur. Çünkü yorum, Nietzsche'ye göre çeşitli bakış açılarının değer bağımlılığını ortaya çıkarır. Olgular olarak kabul edilen şeylerin, unutulmuş değerler ve yorumların ürünü olduklarını ortaya çıkaran da yorumdur. Nehamas'ın ifade ettiği gibi Nietzsche'nin düşünme biçimini onun yazma biçiminden ayıramayız ve onun üslûbuna alışmak da onu anlamaya bir şekilde temel oluşturmaktadır. Nietzsche'nin üslûbuna ilişkin temel tartışmaların onun aforizma kullanımının dikkatleri üzerine çekmesiyle başlamıştır. Ancak Walter Kaufmann, aforizmaların parçalı mahiyetinden rahatsız olmasına karşın; aforizmaları Nietzsche'nin yazma biçiminin ya da yazı stiline merkezine yerleştirmektedir. Kaufmann, Nietzsche'nin aforizmalarının nihayetinde bir bütünlük arzettiğini ve onların arka planında bütünlüklü bir felsefenin yattığını göstermeye çalışmaktadır. Kaufmann, bu çabasını haklı kılabilmek için aforizmaya dayanan üslûbu, Nietzsche'nin sistem kurmaya karşı çıkan felsefî temelli itirazlarının ve yanıtlar vermek yerine sorular ortaya atmaya yönelik tercihinin dışı vurumu olarak yorumlar. Kaufmann, Nietzsche'yi Platon gibi bir sistem düşünürü olarak değil, fakat bir problem düşünürü olarak görmektedir.¹⁹ Kaufmann'a göre Nietzsche, decadence üslûbunu, kendisinin Nietzsche'nin "deneyselliği" adını verdiği şeyin hizmetine sokarak bu üslûbun sınırlarını aşmaktadır. Temelde "yeni kanıtları kabul etmek ve gerektiğinde önceki konumları terk etme yönündeki iyi niyeti" içeren bir tutumdur bu.²⁰ Bunun için her aforizma Kaufmann'a göre bir deneydir.

Kaufmann'ın çabası, Nietzsche'nin aforizmalarının arkasında öğretiye olmasa da en azından, Nietzsche'nin yöntem ve tutumuna ilişkin temel sağlayıcı bir bütünlük bulma çabasıdır. Derrida ise, fragman kavramının bizzat parçalanmışlığı totalleştirici bir tamamlamaya başvuru olduğundan, artık yeterli olmadığını ve herhangi bir şeyi fragman olarak yorumlamanın aynı zamanda bu fragmanın ait olduğu bütünün göz önüne getirilmesi anlamına geldiğini öne sürer.²¹ Ancak Derrida'ya göre Nietzsche'nin metinsel fragmanları, aslında bir bağlamı olmayan ve yorumlanacak olduklarında başvurulmak zorunda olunan bütünden kopuk cümlelerdir. Derrida, fragmanların bir bağlamdan yoksun oldukları için üslûptan da yoksun olduklarını; çünkü üslûbun, dilin parçaları arasındaki birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerinin varoluşuna bağlı olduğunu, iç bağlantı içinde buldukları sürece de kendi anladığı an-

¹⁹ Walter Kaufmann, *a.g.e.*, s. 82

²⁰ *a.g.e.*, s. 86

²¹ Jacques Derrida, *Spurs: Nietzsche's Styles*, Trans. Barbara Harlow, University of Chicago Press, Chicago, 1979, s. 125

lamda fragman olamayacaklarını iddia etmektedir. Bu nedenle Derrida, bir fragmanı oluşturan terimlerin anlamı bilindiğinde bile bu fragmanın yorumlanamayacağı sonucuna ulaşmaktadır.²²

Aforizma, yüzeysel bir şekilde bakıldığında, Nietzsche'nin üslûplarının en çarpıcısı olabilir, ama birçoğu arasında yalnızca tek bir üslûptur. Nietzsche'nin üslûpları çok geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Onun bu üslûp çoğulculuğu, kendisinin perpektivizminin bir başka yönünü oluşturmaktadır. Nietzsche'nin üslûp çoğulculuğu Kaufmann tarafından aforizmalara ilişkin görüşüyle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır, çünkü, Kaufmann, bu tür bir yazma biçimini Nietzsche'nin üslûbunun özü olarak düşünmektedir. Kaufmann'a göre, aforizmaların tıpkı kavramlar ve fikirlerin ötesinde bizzat nesnelere ele geçirmeyi amaçlayan "deneyler" olması gibi, Nietzsche'nin çeşitli üslûpları da, nesnelere farklı şekillerde bütünüyle doğru anlamaya yönelik aynı çabamın parçalarıdır. Nietzsche, kesinlikle vazgeçmediği mükemmel bir ifade aracı bulma uğraşında neredeyse irade dışı bir şekilde üslûptan üslûba sürüklenir. Her üslûp, tipik bir biçimde Nietzsche'nin kendisine özgüdür, ama o çok geçmeden bir üslûbu yetersiz bulur ve bu, onu başka bir yeni üslûp bulma amacına iter. Yine de tüm deneyler birbirleriyle tutarlıdır, çünkü değişken bir doğaya sahip değillerdir. Sonuçta bu deneylerin oluşturduğu birliğin varoluşsal olduğu söylenebilir.²³ Nietzsche'nin bu üslûp çoğulculuğundan hareketle her şeyi olduğu gibi dile getirecek olan tek bir "uygun ifade aracı"na ulaşabileceği şeklinde bir sonuca varmamak gerekir. Çünkü Nietzsche, "...isteyerek ifade araçlarımızı değiştiremeyiz. Onların, hangi oranda sırf işaretler olduklarını anlamak mümkündür. Uygun bir ifade tarzı (mode) talep etmek saçmadır..."²⁴ demektedir. Aslında, Nietzsche'nin bu derece çeşitlilik gösteren yazma tarzları, "... tam olarak olgular yoktur, sadece yorumlar vardır."²⁵ görüşüyle bağlantılıdır. Nietzsche, bir düşünür olarak varlığını tamamen unutulmaz kılmak için ve kendi görüşlerinin zorunlu olarak kendisinden türediği gerçeğinin okuyucuları tarafından göz ardı edilmesini önlemek için üslûpları değiştirme yoluna başvurmuştur. Kendisinin veya başkalarının düşüncelerinin dile getirilebileceği tek, tarafsız hiçbir dil bulunmadığını gösterebilmek amacıyla birçok üslûba dayanır. Nietzsche'nin sürekli üslûba dayalı olan varlığı, teorilerin ifade edildikleri yazma biçimi kadar çeşitli ve kendine özgü olduklarını göstermektedir.²⁶

Nietzsche'ye göre yorumlama, kişisel ve yaratıcılık gerektiren bir iştir. Yorumu yorumlayıcıdan bağımsız düşünme olanağı yoktur. "Birey, yeni şeyler yaratan, tamamen yeni olan bir şeydir, mutlak olandır, bütün eylemleri onun kendisindedir. Sonunda, birey kendi eylemlerinin değerini kendinden türetir; çünkü miras aldığı sözcükleri bile oldukça bireysel bir biçimde yorumlamak zorundadır. Bir formül yaratmasa bile onun bir formül hakkındaki yo-

²² J. Derrida, *a.g.e.*, s. 123

²³ Walter Kaufmann, *a.g.e.*, s.93

²⁴ Friedrich Nietzsche, *The Will To Power*, s. 334

²⁵ *a.g.e.*, s. 267

²⁶ Alenxander Nehamas, *a.g.e.*, s.62

rumu en azından kişiseldir: Bir yorumcu olarak o yine de yaratıcıdır."²⁷ Nietzsche'nin üsübu perspektivizmini, metinlerinin birçok olası görüş açısından sadece birini sunduğu görüşünü vurgulamaktadır. Ancak bu görüş Nehamas'ın da dile getirdiği gibi; okuyucularına belli türde bir kişi ve tam da bu görüşün kendisinde belirginleştiği bir hayat tarzı dayatır.

Perspektivizmin kendisini kavrama süreci içerisine girdiğimizde, onun göreciliğe eşdeğer olmadığını görürüz. Ancak perspektivizm, belirli herhangi bir bakış açısının, kendisini kabullenenlere, başka bakış açılarının hepsininkinden, gerçekten olduğu haliyle dünyaya ilişkin daha iyi ve onu daha tam olarak dile getirebilecek olan bir betimleme sunma anlamında daha üstün bir özelliğe sahip olamayacağını ima etmektedir. Bazı perspektifler, ilişkin oldukları olgu ya da durumu diğerlerine oranla, daha uygun ve daha tam olarak ifade edebileceklerinden dolayı, daha iyi olabilirler veya daha iyi oldukları kamtlanabilir. Ama tümü arasında en iyi olan bir perspektif, sonuçta bir perspektif değildir. Perspektivizm ayrıca, insanların bakış açılarının çoğunun, ortak nesnelere bütünlendirilmiş bir özet betimlemesi halinde düz bir şekilde birleştirilemeyeceklerini ima etmektedir. Aslında perspektivizm, bizim bakış açılarımızın tümünün, tek bir nesneye yönelmiş olduğunu da yadsınmaktadır.²⁸ Doğal olarak farklı bakış açıları, farklı nesne ve olguların ortaya çıkmasına neden olacağı için, tek bir nesne ve tek bir olgunun varlığından da söz edilemez. "Bilgi elde etme düzeneğimizin bilgi için düzenlenmediğini" söyleyen Nietzsche, geleneksel olarak bilgi diye sahip olduğumuz her şeyi reddeder ve bilginin kendi doğasında nesnesiyle bir bağıntı içerdiğini ifade eder. Bu bağıntının birtakım özgül değerleri, çıkarları ve amaçları öngerektirdiğini vurgular. Nietzsche, nesnelüğün çıkar veya çeşitli ilgilerden bağımsız, "bilgi için bilgi" anlayışına dayanmadığını savunur ve bakma, görme ve bilmenin perspektife dayalı edimler olduğunu düşünür: "Bundan böyle, sevgili filozofların, 'saf, istemesiz, zaman akışı içinde olmayan bilgi öznesi' ileri süren tehlikeli eski kavramsal uydurmacalara karşı koruyalım kendimizi; **saf akıl, mutlak tinsellik, kendi başına bilgi** gibi çelişkili kavramların tuzağına karşı koruyalım-onlar hep tümüyle düşünülemez bir göz düşünmemizi beklerler bizden, belli bir yöne yönelmiş, etkin ve yorumlayıcı kuvvetlere engel olan bir göz, görmenin bir şeyi görmek olduğunu fark etmemiş, saçma ve kavranamaz bir göz beklerler. Oysa, yalnızca belli bir açıdan görme vardır, yalnızca belli bir açıdan **bilme**; bir şeyin üzerinde ne denli etkili konuşmamıza izin verilirse, o denli çok gözlere, farklı gözlere gerek vardır; o denli araştırdığımız nesnenin içine girip, **kavramamızı nesnel kılarız.**"²⁹

Perspektivizm, herhangi bir faaliyette bulunabilmek için kendimizde zorunlu olarak bir malzeme seçkisini barındırmamız gerektiğini ve bu seçkinin olabildiğince fazlasını, değerlendirmelerimizden dışlamamız gerektiğini salık verir. Ancak, dünyaya ilişkin perspektival yaklaşım, Nietzsche'ye göre, birbirinden tamamen kopuk olarak düşünülmemelidir. Çün-

²⁷ Friedrich Nietzsche, *a. g. e.*, s. 403

²⁸ Alexander Nehamas, *a. g. e.* s. 79

²⁹ Friedrich Nietzsche, *Ahlaki Soykütüğü Üstüne*, Çev. A. İnam, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s.114.

kü dünyaya ilişkin her yaklaşım, kendi kendisini düzeltebilme kapasitesine sahiptir ve birçoğu da yeni birçok malzemeyi kendi bünyesine alabilir, hatta daha kapsamlı pratik ve sorgulama sistemleri oluşturabilmek için diğer yaklaşımlarla birleşebilir ve onlarla işbirliği yapabilir. Bütün bunların yanı sıra, olanaksız olan durum ise, varolan malzemenin "tümünü" tek bir yaklaşımda bütünleştirmek ya da olası bütün bakış açılarına sahip olunabileceği iddiasıdır. Oysa böyle bir bakış açısı, yorumların çoğulluğunu bir tek yorum altına alarak, düşüncenin tekillişmesine ve hatta dünyaya ilişkin çeşitli yorumların önüne engel çıkararak herhangi bir yorumun sonucunun zorunlu olarak hakikatmiş gibi kabul edilmesine yol açacağından Nietzsche'nin kabul edemeyeceği bir bakış açısıdır. Yine de burada bir dikotomik durumla karşı karşıya kaldığımızın göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü hem Nietzsche'nin ortaya koyduğu görüşler ve hem de onların tersini dile getiren görüşlerin her biri birer yorumdan, farklı perspektiflerden ibarettir. Bu farklı bakış açıları ve değişik perspektifler, birbirine indirgenemeyecek, hatta birbirlerine aykırı olabilecek hakikatleri yaratacaktır. Yorumların çokluğuna bağlı olarak hakikate ilişkin görüşler ve bir tek hakikat değil hakikatler ortaya çıkacaktır.

Abstract: Truth and Perspectivism in Nietzsche

Nietzsche who sees the world as a literary text that can be possibly be read through fragmental writings. There are so many interpretations regarding the world, truths stated by these interpretations. The truth is not the thing one which to be found out and/or discovered. On the contrary, it is something that names the process necessary to create, and is to express the will of power. There is no way to make a distinction between Nietzsche's views concerning the truth and perspectivism. According to the perspectivist view, there are a lot of ways of tending towards the world and obtaining its knowledge. This stems from the plurality and diversity of the object inclined to taken. Those different perspectives of the world result in different group-formations by means of different concerns and values, and thus reveal different objects. Those different perspectives and views create many truths which cannot be reduced to each other and may even be opposite one to another. Depending on the variety of the interpretations, not just one dominant truth but also many different truths will be possible.